

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТИ ПІДЛІТКІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УКРАЇНІ

Впродовж останніх десятиліть в Україні відбулися значні зміни у сфері освіти дітей з особливими освітніми потребами, що зумовлено гармонізацією освітньої політики з міжнародними стандартами та впровадженням інклюзивної освіти. Прийняття Закону України «Про освіту» (2017) та інших нормативно-правових актів створило правове підґрунтя для забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх дітей, незалежно від їхніх індивідуальних потреб. Проте на практиці реалізація цих положень повинна долати низку викликів, пов'язаних із браком ефективних механізмів контролю за дотриманням законодавчих норм і відповідно недостатнім фінансуванням та підготовкою педагогічних кадрів.

Дослідження правових та нормативних засад організації освіти підлітків з особливими освітніми потребами є надзвичайно актуальним у контексті забезпечення інклюзії та соціальної справедливості. Адже ефективна реалізація законодавчих норм є запорукою успішної адаптації таких учнів до освітнього середовища, їхнього особистісного розвитку та майбутньої соціалізації у дорослому житті.

Теоретичне обґрунтування організації освіти підлітків з особливими освітніми потребами базується на міждисциплінарному підході, що поєднує правові, педагогічні та психологічні аспекти. Основу дослідження складають концепції інклюзивної освіти, гуманістична психологія і педагогіка (Роджерс К., 1969; Маслоу А., 1963; Коменський Я.-А.; Сухомлинський В., 1980) та соціально-екологічна модель інвалідності, які визначають необхідність адаптації освітнього середовища до потреб учнів.

Методологічну основу формують системний, компетентнісний і порівняльний підходи. Системний підхід розглядає освіту як цілісний процес, що охоплює нормативно-правові, організаційні та соціокультурні чинники.

Компетентнісний підхід дозволяє оцінити вплив законодавства на розвиток життєвих компетентностей підлітків, а порівняльний – зіставити українське законодавство з міжнародними стандартами інклюзивної освіти (ЮНЕСКО, 2017; Конвенція ООН, 2009).

Освіта дітей з особливими освітніми потребами є одним із пріоритетних напрямів державної політики України, що спрямований на забезпечення рівного доступу до навчання для всіх категорій учнів (Конституція України, 1996). Підлітки з особливими освітніми потребами – це діти, які мають порушення психофізичного розвитку, інвалідність або інші особливості, що потребують додаткової підтримки у навчанні. Організація їхнього освітнього процесу ґрунтується на принципах інклюзії, рівноправності та адаптації освітнього середовища до індивідуальних потреб кожного учня (Закон України «Про освіту», 2017).

Важливим аспектом у цьому контексті є нормативно-правове регулювання освіти підлітків з особливими освітніми потребами, адже саме воно визначає механізми реалізації освітніх прав, гарантії підтримки та умови навчання таких дітей (Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020). Основними завданнями державної політики в цій сфері є створення безбар'єрного доступу до якісної освіти, інтеграція учнів з особливими освітніми потребами у інклюзивний простір закладу загальної середньої освіти та підготовка педагогічних кадрів, здатних забезпечити ефективне навчання в умовах інклюзивного середовища.

Важливо враховувати міжнародні стандарти, адже вони значною мірою впливають на українське законодавство. Найважливішим документом є Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю (2009), ратифікована Україною у 2009 році, яка закріплює право осіб з особливими освітніми потребами на навчання у закладах загальної середньої освіти. Згідно з цією Конвенцією, держави-учасниці зобов'язуються забезпечити адаптацію освітнього середовища та підтримку дітей з особливими освітніми потребами. Рекомендації ЮНЕСКО (2017) підкреслюють важливість доступності освіти, професійної підготовки педагогів та індивідуального підходу до

кожного учня. Також варто зазначити вплив європейських моделей інклюзивної освіти, які передбачають комплексну систему підтримки учнів з особливими освітніми потребами через створення ресурсних центрів, розширення спеціалізованих навчальних програм та активне залучення соціальних служб до освітнього процесу.

Розглядаючи нормативно-правові документи, що регулюють освіту підлітків з особливими освітніми потребами в Україні, варто відзначити, що основним документом, який гарантує право кожної дитини на освіту, є Конституція України (1996). У статті 53 закріплено право громадян на освіту та її доступність. Закон України «Про освіту» визначає основні засади інклюзивного навчання, зокрема принципи рівності можливостей та недискримінації. Окрему увагу приділено освіті дітей з особливими освітніми потребами у Законі України «Про повну загальну середню освіту», який регламентує створення інклюзивних класів та визначає механізми фінансування освіти осіб з особливими освітніми потребами. Також важливе значення має Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю» (2005), який встановлює державні гарантії щодо соціальної адаптації дітей з інвалідністю, включаючи їхню інтеграцію в освітній простір.

Крім того, інклюзивне навчання регулюється низкою підзаконних актів, таких як постанови Кабінету Міністрів України, накази та методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України. Зокрема, державні стандарти інклюзивної освіти визначають вимоги до змісту навчальних програм, адаптації і модифікації освітнього процесу та забезпечення відповідної матеріально-технічної бази.

Однак, попри наявність розвиненої нормативно-правової бази, реалізація інклюзивної освіти в Україні стикається з низкою труднощів. Однією з головних проблем є недостатнє фінансування (Закон України «Про освіту», 2017), що ускладнює створення належних умов для навчання підлітків з особливими освітніми потребами, зокрема забезпечення спеціального обладнання, підручників та адаптованих програм. Також значні труднощі спричиняє низький рівень поінформованості суспільства та педагогічної спільноти щодо

принципів інклюзивного навчання. Це призводить до нерозуміння важливості інклюзії та певного спротиву з боку освітніх установ та батьків інших учнів.

Іншою важливою проблемою є дефіцит кваліфікованих педагогічних кадрів, які володіють методиками роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. У багатьох школах бракує асистентів учителів та спеціальних педагогів, що значно ускладнює процес адаптації учнів з особливими освітніми потребами саме підліткового віку.

Таким чином, в Україні існує міцна законодавча база для освіти підлітків з особливими освітніми потребами, яка відповідає міжнародним стандартам. Закони та підзаконні акти гарантують доступ до якісного навчання, а ратифікація Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю зобов'язує країну створювати безбар'єрне середовище.

Однак у перспективі для підвищення ефективності нормативно-правового регулювання освіти підлітків з особливими освітніми потребами необхідно забезпечити достатнє фінансування програм інклюзивної освіти. Необхідно також розширити систему підготовки та підвищення кваліфікації педагогів, зокрема через впровадження спеціалізованих навчальних курсів, тренінгів та стажувань. Важливим напрямом є розвиток мережі ресурсних центрів, які надаватимуть консультативну, методичну та психологічну підтримку як учням, так і педагогам та батькам. Крім того, перспективним є впровадження міжвідомчої співпраці між освітніми установами, соціальними службами та медичними закладами з метою створення комплексної системи супроводу підлітків з особливими освітніми потребами. Врахування цих аспектів сприятиме формуванню ефективної системи інклюзивної освіти, що відповідатиме сучасним міжнародним стандартам і забезпечить рівні можливості для всіх учнів незалежно від їхніх особливостей та потреб.